

УГОЛОВНОЕ ПРАВО, УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

УДК 343.41+340.130.5

ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 182 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ольга СОСНИНА,

старший викладач кафедри кримінального права та процесу
Львівської комерційної академії

SUMMARY

The article is devoted to definition of the subject of the crime provided by art. 182 of the Criminal Code of Ukraine "Violation of privacy". Based on research of legislative provisions and the views of scientists regarding the category of "confidential information", "privacy" and "family secret" justified the position that the subject of the crime, the composition of which is provided in the disposition of the art. 182 of the Criminal Code of Ukraine, act information, personal and family nature, containing confidential information about the person. The author has made specific proposals for the improvement and unification of norms of the Criminal Code of Ukraine providing for criminal-legal protection of the informational dimension of private life.

Key words: confidential information, subject of crime, mystery, personal secret, family secret, public face.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемам визначення поняття предмета злочину, передбаченого ст. 182 «Порушення недоторканності приватного життя» Кримінального кодексу України. На основі дослідження законодавчих положень і позицій учених щодо категорій «конфіденційна інформація про особу», «особиста таємниця» та «сімейна таємниця» обґрунтовано, що предметом злочину, склад якого передбачається в диспозиції ст. 182 Кримінального кодексу України, виступають відомості особистого й сімейного характеру, що містять конфіденційну інформацію про особу. Сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення й уніфікації норм Кримінального кодексу України, що передбачають кримінально-правову охорону інформаційного аспекту недоторканності приватного життя.

Ключові слова: конфіденційна інформація, предмет злочину, таємниця, особиста таємниця, сімейна таємниця, публічна особа.

Постановка проблеми. Одним із компонентів складу, що додатково характеризує його безпосередній об'єкт, є предмет злочину, який може мати як обов'язковий, так і факультативний характер. Традиційною в науці кримінального права є позиція щодо матеріального характеру предмета злочину, що визнається як річ матеріального світу.

Останнім часом серед науковців усе більше підтримується думка про необхідність розширення меж поняття предмета злочину та визнання ним інших феноменів (субстанцій), які мають, на відміну від речей, нематеріальну природу. Тому потребує вирішення питання, чи може інформація (конфіденційна інформація) визнаватись предметом злочину, зокрема злочину, склад якого передбачається в диспозиції ст. 182 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яким є її зміст, обсяг та ознаки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційний підхід щодо матеріальності предмета злочину висвітлено в наукових роботах таких авторів, як О.М. Трайнін, М.І. Загородніков, П.С. Матишевський, С.Ф. Кравцов, Л.Д. Гаухман, М.Й. Коржанський, Є.В. Фесенко, а також у багатьох підручниках із кримінального права. Вагомі аргументи на користь відходу від сприйняття предмета злочину винятково як речі, визнання предметом злочину інших явищ об'єктивного світу, що мають нематеріальну природу та з певними властивостями яких кримінальний закон

пов'язує наявність у діянні особи ознак складу конкретного злочину, зокрема й інформації, наводились Д.С. Азаровим, М.П. Бікмурзінім, Є.В. Лашуком, К.Б. Марисюком, В.О. Навроцьким, С.О. Орловим, О.Е. Радутним, М.В. Рудиком, О.С. Самойловою, І.О. Юрченко та іншими науковцями. До розгляду конфіденційної інформації як предмета окремих злочинів проти інформаційного аспекту приватності зверталися такі вчені, як П.П. Андрушко, О.П. Горпинюк, О.М. Готін, Ю.І. Дем'яненко, І.О. Зінченко, С.Я. Лихова, О.В. Прохніцький. Проте питання предмета злочину, передбаченого диспозицією ст. 182 КК України, залишилось недостатньо дослідженим і потребує подальшої розробки.

Мета статті полягає в обґрунтуванні положення, що предметом злочину, склад якого передбачається в диспозиції ст. 182 КК України, виступають відомості особистого й сімейного характеру, що містять конфіденційну інформацію про особу, на основі дослідження наукових підходів до категорій «конфіденційна інформація про особу», «особиста таємниця» та «сімейна таємниця» як у правовій доктрині, так і в чинному законодавстві.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: 1) проаналізувати положення законодавства й позиції вчених щодо визначення поняття «конфіденційна інформація про особу», виокремити його характерні ознаки як предмета розглядуваного злочину; 2) вивчити питання, пов'язані з обсягом конфіденційної інформації про

особу як різновиду таємниці, визначити, які саме відомості зі сфери приватного життя можна віднести до категорії особистої й сімейної таємниці, за можливості вичерпно окреслити коло таких відомостей; 3) розробити пропозиції щодо вдосконалення й уніфікації норм КК України, що передбачають кримінально-правову охорону інформаційного аспекту недоторканності приватного життя особи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз сучасних розвідок щодо визнання конфіденційної інформації предметом злочину дозволяє дійти певних висновків. По-перше, доцільно підтримати позицію нематеріального характеру предмета злочину, склад якого передбачається в диспозиції ст. 182 КК України. По-друге, проаналізувавши текст самої диспозиції цієї норми, а також значення, яке має вказівка на конфіденційну інформацію, можемо констатувати, що конфіденційна інформація про особу в цьому складі злочину виконує роль обов'язкової ознаки складу злочину.

Наші висновки підтверджуються нормативною базою, спрямованою на регулювання суспільних відносин, що складаються з приводу використання, захисту та інших дій з інформацією як узагальнюючим феноменом [1; 2; 3; 4], а також значним масивом вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених вивченню цієї проблематики [5; 6; 7; 8].

Однак варто зауважити й про колізійні моменти, що зустрічаються сьогодні в понятійному апараті законодавства, яке регулює інформаційну сферу.

По-перше, відсутнє однозначне розуміння інформації на законодавчому рівні. У Законі України «Про інформацію» в редакції від 13 січня 2011 р. [1] визначено родові поняття інформації як будь-яких відомостей та/або даних, які можуть бути збережені на матеріальних носіях чи відображені в електронному вигляді. Водночас в інших законодавчих актах містяться дефініції, що суттєво відрізняються [9; 10; 11]. На цю проблему свого часу вказувала Ю.І. Дем'яненко [12, с. 7–9]. На нашу думку, ознакою конфіденційної інформації не обов'язково є можливість збереження її на конкретних носіях.

По-друге, незважаючи на відсутність уніфікованої дефініції інформації, на законодавчому рівні відбувається поділ усього масиву цього явища за порядком доступу до неї на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом.

По-третє, конфіденційна інформація, що належить до інформації з обмеженим доступом, дефініція якої міститься в Законі України «Про доступ до публічної інформації» [2], також включає колізійні положення, що містяться в Законі України «Про захист персональних даних» [3] та Законі України «Про Всеукраїнський перепис населення» [13]. Приєднуємось до думки О.О. Шарабуріної, що такі формулювання та їх колізійний характер свідчать про неможливість ототожнення поняття інформації про фізичну особу та поняття персональних даних, що актуалізує необхідність їх уточнення, встановлення критеріїв їх розмежування [14, с. 147–150].

На наше переконання, віднесення всієї інформації про фізичну особу до конфіденційної є некоректним, оскільки режим конфіденційності має встановлювати сама особа, визначаючи, яка інформація про неї носить конфіденційний характер. Ми підтримуємо думку І.А. Бродської, що проблема конфіденційності інформації належить до кола питань, які, балансує на межі права та етики, не можуть бути адекватно врегульовані в законодавстві через те, що

сама сутність предмета не зводиться до відомих юридичній науці правових інститутів [15, с. 19].

Одним із завдань нашого дослідження є визначення змісту та сутності феномена «конфіденційна інформація» як предмета складу злочину. Ю.І. Дем'яненко зазначає, що конфіденційна інформація про особу може охоплювати різні за своїм змістом відомості [12, с. 4]. Наголосимо, що українське законодавство не передбачає вичерпний перелік відомостей, які можна віднести до конфіденційної інформації, на відміну від законодавства інших держав [16]. На нашу думку, варто приєднатись до офіційної позиції, викладеної в рішенні Конституційного Суду України (далі – КСУ) щодо неможливості визначити всі види поведінки особи у вигляді вичерпного переліку конфіденційної інформації [17]. Хоча загальні ознаки такого феномена, як конфіденційна інформація, КСУ надає [17; 18].

Немає єдності думок у вітчизняних науковців і щодо вироблення критеріїв, за якими можна визнати, яка інформація є конфіденційною в межах вивчення предмета злочину, склад якого передбачається в диспозиції ст. 182 КК України [19, с. 188]. Необхідно враховувати також критерії, що склались у судовій практиці Європейського суду з прав людини [20, с. 168–186; 21].

Проблема полягає також у тому, що дослідники чітко не розмежовують ознаки й критерії конфіденційної інформації про особу. На нашу думку, важливішим є питання не критеріїв та ознак, які можна розглядати як синоніми (адже обидві категорії дозволяють нам відмежувати конфіденційну інформацію від схожих феноменів), а аналіз конфіденційної інформації в контексті одного з різновидів таємниці.

Як різновид таємниці конфіденційну інформацію про особу можна віднести до вразливих відомостей, розголошення яких не є бажаним для особи, може нанести шкоду її правам та інтересам, охороняється законом. Ознаки й види такої таємниці розглянуто в працях сучасних зарубіжних і вітчизняних авторів [22, с. 5; 23, с. 13–14; 14, с. 147–150].

Однією з проблем застосування норми, що міститься в ст. 182 КК України, є неконкретність, невизначеність предмета, який цією нормою охороняється. Оскільки ключовою ознакою конфіденційної інформації про особу є те, що вона являє собою відомості, які містять особисту або сімейну таємницю, то з методологічних і філософсько-правових позицій вважаємо за доцільне відмовитись від терміна «конфіденційна інформація про особу» та вживати термін «інформація про приватне життя особи, що складає таємницю її особистого чи сімейного життя». Саме таку інформацію необхідно розглядати як предмет у складі злочину, передбаченого в диспозиції ст. 182 КК України. При цьому вважаємо за доцільне змінити також назву норми на «Порушення таємниці особистого та сімейного життя».

Водночас постає питання, які саме відомості зі сфери приватного життя можна віднести до категорії особистої й сімейної таємниці, чи можливо чітко й точно окреслити коло таких відомостей. Хоча поняття «таємниця» широко використовується у вітчизняному законодавстві, його універсальна дефініція відсутня. Сьогодні термін «таємниця» позначає більше 30 випадків обмеження права громадян на інформацію. Спираючись на змістовний та етимологічний аналіз поняття «таємниця» [24, с. 1426; 25, с. 19–24; 26, с. 45–63; 27, с. 64; 28, с. 583], можемо дійти висновку, що в загальному вигляді поняттям «таємниця» охоплюється все те, що особа бажає приховати від інших, що відомо не всім, не підлягає розголосу, є секретом. У кримінально-правовій літературі панує думка, що предметом таємниці виступає

інформація, доступ до якої забороняється, розголошення якої може завдати шкоди інтересам держави, суспільства, особи.

Юридично значущі ознаки таємниці приватного характеру досліджує Ю.О. Говенко [29, с. 12–13]. Вони зводяться фактично до ознак таємниці в цілому, з тією різницею, що ці відомості носять винятково приватний характер, законодавство надає приватним особам право самостійно визначити таємність такої інформації й самостійно захищати такі відомості. На думку І.Л. Петрухіна, гарантовані особі таємниці поділяються на особисті (нікому не довірени), до яких він відносить особисту й сімейну таємницю, та професійні (довірені представникам певних професій) [30, с. 15–16]. При цьому особисті таємниці в певних випадках можуть стати таємницями професійними, на що вказують окремі дослідники [31, с. 12; 32, с. 682–685]. Саме тому необхідно відзначити, що деякі з вказаних таємниць приватного характеру, довірених представникам певної професії, включено до КК України як предмет злочину (охороняються самостійними складами злочинів). Це стосується, наприклад, таких відомостей: лікарської таємниці (ст. ст. 132, 145 КК України), таємниці голосування (ст. 159 КК України), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК України), таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України), комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України), відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330 КК України), відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України), даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування (ст. 387 КК України). Згідно із чинним кримінальним законодавством неправомірне порушення аудиторської та нотаріальної таємниці визнається кримінально караним, лише якщо воно є формою вчинення такого суспільно небезпечного діяння, як зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК України). Отже, законодавець вводить, окрім загальної норми про охорону конфіденційної інформації про особу (таємниці особистого життя чи сімейного життя), спеціальні норми, якими здійснюється її додатковий захист. Однак поза кримінально-правовою охороною залишаються окремі різновиди таємниці: відомості, що становлять адвокатську таємницю, таємниця сповіді, таємниця заповіту, таємниця страхування тощо.

У цьому контексті приєднується до пропозиції окремих авторів щодо доцільності прийняття Закону України «Про захист конфіденційної інформації», у якому має визначатись перелік інформації, яку може бути віднесено до конфіденційної та порушення обігу якої (без дозволу її власника) тягтиме юридичну відповідальність; міститиметься перелік інформації, яку не може бути віднесено до конфіденційної; надаватиметься визначення такої інформації та закріплюватиметься її правовий режим тощо [33, с. 81; 34, с. 78].

Для визначення змісту предмета злочину, склад якого передбачається в диспозиції ст. 182 КК України, необхідно з'ясувати зміст понять «особиста таємниця» та «сімейна таємниця». У юридичній літературі однозначного підходу до розуміння цих термінів немає. Проаналізувавши роботи вчених [30, с. 15; 35, с. 644–646; 32, с. 682–685], доходимо висновку, що особиста таємниця – це охоронювані законом відомості (інформація) про приватне життя особи,

що знаходяться за межами публічного інтересу та які особа бажає зберігати невідомими для інших осіб, яким вона надає конфіденційного характеру у зв'язку з тим, що їх розголошенням може завдати шкоди її приватним (особистим) інтересам.

Щодо сімейної таємниці в літературі висловлювались міркування, що вона є не самостійним видом таємниці, а різновидом (частиною) особистої таємниці [36, с. 112]. На наше переконання, така позиція є необґрунтованою, оскільки наявність самостійних носіїв права на таємницю, якими є людина та сім'я як сукупність осіб, об'єднаних кровно-родинними зв'язками, а також наявність окремих, самостійних сфер приватного життя особи (особистого й сімейного життя) дозволяє дійти висновку, що поділ таємниць приватного характеру (життя) на особисту та сімейну є цілком виправданим. І.В. Бондар слушно зазначає: «Юридично людина має право на особисту таємницю і від членів своєї сім'ї, хоча це може бути пов'язаним із моментами морально-етичного характеру» [22, с. 5, 10].

Поняття сімейної таємниці досліджувалось різними вченими [30, с. 104; 35, с. 644–646; 37, с. 13–58]. На основі положень, закріплених у Сімейному кодексі України [38], можна визначити її як охоронювані кримінальним законом відомості, доступ до яких закрито та які особа бажає зберегти в таємниці від сторонніх осіб, надаючи їм конфіденційного характеру, що відображають особливо важливі сторони життя сім'ї, під якою розуміється союз осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права й обов'язки, що постають із шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, що не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства.

Поняття особистої й сімейної таємниць є тісно пов'язаними та багато в чому збігаються. Привертають увагу прецеденти Європейського суду з прав людини, відповідно до низки рішень якого до змісту особистої й сімейної таємниці належать такі відомості: медичного характеру, особливо щодо захисту таємниці про ВІЛ-інфікованих; про зміст спілкування з адвокатом [20, с. 438–469]; про сексуальну орієнтацію особи та психосоціальний тип особистості [20, с. 360–384]; про зміну статі й імені [20, с. 705–729].

Важливо підкреслити, що поняття особистої та сімейної таємниці є суб'єктивним за змістом, визнається прерогативою особи, якої вони стосуються та яка зацікавлена в їх нерозголошенні, тобто залежать від волевиявлення власника інформації.

Крім розглянутих аспектів предмета порушення недоторканності приватного життя, певний інтерес становить питання про те, у якому разі відомості, що належать до приватного життя, однозначно не можуть складати особисту або сімейну таємницю. Насамперед ідеться про згоду особи на будь-які дії із цією інформацією (на ознайомлення з її змістом), що виключає злочинність діяння, оскільки в такому випадку відсутній сам об'єкт правового захисту.

Питання щодо того, чи перестає бути особистою або сімейною таємницею інформація, яку вже раніше було оприлюднено, повідомлено в засобах масової інформації чи розголошено іншим способом, у теорії вирішується неоднозначно. Одні автори вважають, що такі відомості не можуть вважатись конфіденційними [39, с. 480; 40, с. 79]. На думку інших, подальше поширення опублікованих відомостей здатне зашкодити недоторканності приватної сфери. Так, наприклад, нова публікація може привернути увагу іншої аудиторії або зацентувати увагу на давно забутому факті [41, с. 84]. На наше переконання, вирішувати

це питання необхідно крізь призму розуміння потерпілого, оскільки саме його ставлення до того, що відбулося, матиме ключове значення. Є логіка також у тому, що ознайомлення з інформацією однієї чи декількох персон не відміняє бажання особи, якої ця інформація стосується, зберігати її недоторканою для інших осіб. Тобто на неї продовжує поширюватись режим конфіденційності (таємниці) [41, с. 81–84].

Крім цього, не є конфіденційною інформацією персональні дані, що стосуються здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави чи органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень [17]. Парламентська Асамблея Ради Європи у своїй Резолюції «Право на приватність» від 25 грудня 2008 р. № 1165(1998) вказала, що публічні фігури – це особи, які займають державні посади та/або використовують державний ресурс, а також усі ті, хто відіграє певну роль у громадському житті, галузі політики, економіки, мистецтва, соціальної сфери, спорту чи будь-якій іншій сфері та повинні усвідомлювати, що особливий статус, який вони мають у суспільстві, автоматично збільшує рівень тиску на приватність їхнього життя [42]. На відміну від приватної особи публічні особи через свою публічну діяльність неминуче наражають себе на ретельне спостереження з боку журналістів і значної частини суспільства, у зв'язку із чим мають ставитись до цього свідомо й терпимо. КСУ вказує: «Перебування особи на зазначеній посаді передбачає не лише гарантії захисту прав цієї особи, а й додаткові правові обтяження. Публічний характер як самих органів – суб'єктів владних повноважень, так і їх посадових осіб вимагає оприлюднення певної інформації для формування громадської думки про довіру до влади та підтримку її авторитету в суспільстві. Вирішуючи питання щодо конфіденційності інформації про «публічну посадову особу», варто виходити з того, що належність інформації про фізичну особу до конфіденційної визначається в кожному конкретному випадку» [17]. У зв'язку із цим доцільною вважаємо пропозицію законодавчо закріпити положення про те, що чим вагомішою є публічна особа та інформація про неї, тим більш виправданим є втручання в її приватне життя [36, с. 10].

Висновки. Таким чином, предметом злочину, склад якого передбачається в диспозиції ст. 182 КК України, вступають відомості особистого й сімейного характеру, що містять конфіденційну інформацію про особу.

Конфіденційна інформація про особу має характеризуватися сукупністю таких ознак: 1) це відомості про приватне життя особи, які складають особисту чи сімейну таємницю; 2) форма вираження, природа й спосіб передачі цих відомостей значення не мають, це відомості в будь-якій формі, що можуть бути як документованими, так і не документованими, незалежно від форми представлення, а також виду та умов відтворення; 3) предметом цього злочину можуть бути відомості про потерпілого, що паплюжать його, а також відомості, що відповідають вимогам суспільної моралі.

Відомості, які становлять особисту чи сімейну таємницю, можуть бути водночас інформацією, що захищається нормами законодавства як професійна таємниця.

Статус «публічна особа» впливає на ступінь захисту від втручання в приватне життя, від розголошення відомостей, що складають особисту або сімейну таємницю. Певні категорії службовців і посадових осіб можуть обмежуватись у деяких сферах приватного життя. При цьому розголошені відомості про приватне життя публічного діяча, що склада-

ють особисту або сімейну таємницю, мають безпосереднє стосування здійснюваної цією особою державної чи іншої громадської діяльності.

Вважаємо за необхідне змінити назву ст. 182 КК України на «Порушення таємниці особистого та сімейного життя», а в диспозиції ч. 1 ст. 182 КК України словосполучення «конфіденційна інформація про особу» змінити на «відомості про приватне життя особи, що складають її особисту або сімейну таємницю».

Пропонуємо виключити з КК України ст. 168 «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)», оскільки таємниця усиновлення (удочеріння) є різновидом сімейної таємниці, яка є предметом злочину, передбаченого ст. 182 КК України.

Список використаної літератури:

1. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
3. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.
4. Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних : Директива Європейського Парламенту і Ради від 24 жовтня 1995 р. № 95/46/ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
5. Кузнецов А.П. Информация и ее виды: теоретический анализ / А.П. Кузнецов, С.М. Паршин // Бизнес в законе. – 2007. – № 2. – С. 149–153.
6. Беляков К.И. Информация в праве: теория і практика / К.И. Беляков. – К. : КВЦ, 2006. – 118 с.
7. Ємельянов С.Л. Генезис понятия «інформація» у законодавстві України в контексті проблеми її захисту / С.Л. Ємельянов // Право і безпека. – 2012. – № 4. – С. 29–33.
8. Кулініч О.О. Інформація з обмеженим доступом як об'єкт цивільних прав : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О.О. Кулініч ; Одеська нац. юрид. академія. – О., 2006. – 200 с.
9. Про телекомунікації : Закон України від 18 листопада 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
10. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 18. – Ст. 155.
11. Про розвідувальні органи України : Закон України від 22 березня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 19. – Ст. 94.
12. Дем'яненко Ю.І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Ю.І. Дем'яненко ; Нац. юрид. академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 20 с.
13. Про Всеукраїнський перепис населення : Закон України від 19 жовтня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 51–52. – Ст. 446.
14. Шарабуріна О.О. Новели законодавства України про інформацію з обмеженим доступом / О.О. Шарабуріна // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 147–150.
15. Бродская И.А. Конфиденциальные сведения: способы использования. Правовой смысл понятия «разглашение» / И.А. Бродская // Адвокат. – 2000. – № 3. – С. 19–23.

16. Об утверждении перечня сведений конфиденциального характера : Указ Президента Российской Федерации от 6 марта 1997 г. № 188 // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1997. – № 10. – Ст. 1127.
17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин 1, 2 статті 32, частин 2, 3 статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012 (справа № 1-9/2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>.
18. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97>.
19. Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник] / [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, О.О. Дудоров та ін.] ; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Атіка, 2009. – 744 с.
20. Европейский Суд по правам человека: избранные решения : в 2 т. / отв. ред. В.А. Туманов. – М. : Норма, 2000– . – Т. 1. – 2000. – 856 с.
21. Справа «Хужин та інші проти Росії» : Рішення від 23 жовтня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.medialaw.kiev.ua>.
22. Бондарь И.В. Тайна по российскому законодательству (проблемы теории и практики) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / И.В. Бондарь ; Нижегородская академия МВД РФ. – Нижний Новгород, 2004. – 15 с.
23. Иванский В.П. Правовая защита информации о частной жизни граждан: опыт современного правового регулирования : [монография] / В.П. Иванский. – М. : Издательство РУДН, 1999. – 276 с.
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1428 с.
25. Пилипенко Ю.С. Общие теоретические аспекты института тайны / Ю.С. Пилипенко // Государство и право. – 2009. – № 7. – С. 19–24.
26. Гелич Ю.О. Інформаційно-правові гарантії таємниці особистого життя людини : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Ю.О. Гелич ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2010. – 196 с.
27. Кибальник А.Г. Тайна в уголовном праве / А.Г. Кибальник, С.В. Кузьмин, И.Г. Соломоненко. – Ставрополь : Ставрополь-Сервис-школа, 2000. – 80 с.
28. Анчукова М.В. Поняття таємниці у Кримінальному кодексі України та її види / М.В. Анчукова // Держава і право : зб. наук. праць. Серія «Юридичні і політичні науки». – 2007. – Вип. 38. – С. 582–587.
29. Говенко Ю.А. Уголовно-правовая охрана тайны частного характера : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Ю.А. Говенко ; Волгоградская академия МВД России. – Волгоград, 2008. – 28 с.
30. Петрухин И.Л. Личные тайны (человек и власть) / И.Л. Петрухин. – М. : Институт государства и права РАН, 1998. – 232 с.
31. Рожнов А.А. Уголовно-правовая охрана профессиональной тайны : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / А.А. Рожнов ; Казанский гос. ун-т. – Казань, 2002. – 30 с.
32. Трофимова В.Е. Понятие и содержание личной и семейной тайны / В.Е. Трофимова // Молодой ученый. – 2013. – № 12. – С. 682–685.
33. Прохницький О.В. Конфіденційна інформація як предмет злочину / О.В. Прохницький // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 79–82.
34. Лашук Є.В. Інформація з обмеженим доступом як предмет злочину / Є.В. Лашук // Право України. – 2001. – № 3. – С. 75–78.
35. Каунова А.А. К вопросу о понятии и сущности личной и семейной тайны / А.А. Каунова // Молодой ученый. – 2013. – № 12. – С. 644–646.
36. Калашникова Е.Е. Уголовно-правовое обеспечение неприкосновенности информации о частной жизни : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Е.Е. Калашникова ; Московская гос. юрид. академия. – М., 2001. – 221 с.
37. Пальчиковская О.А. Уголовно-правовая охрана личной и семейной тайны : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О.А. Пальчиковская ; Российская академия правосудия. – М., 2011. – 206 с.
38. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
39. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 4-те вид., перероб. і доп. – К. : Юридична думка, 2010. – 1184 с.
40. Дробышевская Т.В. Личные неимущественные права граждан и их гражданско-правовая защита : [монография] / Т.В. Дробышевская. – Красноярск : Изд-во Красноярского ун-та, 2001. – 131 с.
41. Шевченко И.А. Уголовно-правовая охрана неприкосновенности частной жизни : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / И.А. Шевченко ; Красноярский гос. ун-т. – Красноярск, 2005. – 196 с.
42. Право на приватність : Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 25 грудня 2008 р. № 1165(1998) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.medialaw.kiev.ua/laws/laws_international/52.